

TOG TIL INTETSTEDS

NKVD-kaptajnen og hans soldater førte os til et fængsel fra det 18. århundrede i Równe godt tre timer væk. Der blev vi sat sammen med hundredvis af andre, som havde været gennem den samme prøvelse og nu var stuvet sammen, sov på gulvene og ventede på deportation til en af sovjetrepublikkerne. Vi blev tilbageholdt i fængslet gennem adskillige uger, hvor mor desperat prøvede at overtale myndighederne til ikke at sende os til Sovjetunionen. Det var nyttesløst. Da vi skulle af sted, fortalte hun den officer, der havde kommandoen, at hun led af en eller anden forfærdelig sygdom og ikke kunne rejse. En læge fra den Røde Hær undersøgte hende og erklærede hende i god form. Selv jeg vidste, at mor prøvede at simulere syg for at redde sine børn fra deportation. Men kun få timer senere begyndte rejsen. Vi udgjorde den tredje bølge af polakker, som blev deporteret af NKVD.

Vi blev bragt til jernbanestationen i militærlastbiler. Soldater, bevæbnet med de nu velkendte geværer med opplantede bajonetter, gennede os med spark og skub ind i kreaturvogne. Mellem fyrre og halvtreds mennesker blev stuvet sammen i hver vogn. I hver ende af vognen havde sovjetrusserne bygget to træhylder, der skulle fungere som brikse, hvilket efterlod meget lidt plads neden under briksene til personlige ejendele. Der var spredt halm ud over briksene og vogngulvet. De første, som kom ind, indtog straks briksene, som ikke havde plads til alle; senere gav mændene deres pladser til kvinder med små børn. De, som ikke fik plads på briksene, måtte ligge på gulvet.

Mor, Jurek, Zosia og jeg fandt plads på den nederste briks forrest i vognen, længst mulig væk fra den åbne plads i midten af vognen, der fungerede som latrin. Ved siden af os

havde vi vore få ejendele og det tørrede brød, som mor havde taget med.

Da toget var fuldt, låste soldaterne vognenes skydedøre udefra, ligesom man gør det med kvæg. Vi hørte den tunge rigel falde på plads i låsen, og dermed var vi lukket inde som dyr uden hensyn til vor sikkerhed, skulle toget vælte. Vognen var mørk, selvom dagen var det kun meget lidt lys, som kunne trænge gennem de to små tremmevinduer højt oppe på hver side af vognen. I dagtimerne var det uudholdeligt varmt. Og som følge af manglen på basale toiletfaciliteter hang stanken af uvaskede menneskekroppe i løbet af kort tid tungt i luften og fik os til at kaste op selv på tom mave.

Mange polske børn døde under sådanne transporter på vej til Sovjetunionen, de fleste af dem i vinteren 1940. Børn, og især spædbørn, som blev presset ind i sådanne vogne under vinterforhold, havde meget få chancer for at overleve prøvelserne. Selv i juni, hvor vi blev deporteret, og hvor dagene var ulideligt varme, frøs man ind til knoglerne i nattekulden.

Da toget satte i gang, begyndte de gamle vogne at vibrere og ryste. Efter et stykke tid var hjulenes hvinen og skramlen alt, hvad jeg kunne høre. Toget var på vej til Intetsteds, hvilket for polakker betød en ukendt, frygtelig destination et eller andet sted i Sovjetunionen.

Ikke længe efter at toget havde forladt stationen, begyndte folk at hviske, at vi var tæt på den sovjetiske grænse. Vi ville snart forlade Polen. Mødre begyndte at knuge deres børn ind til sig. Andre begyndte at kærtegne hinanden. Vi græd alle. Vi græd for vort land og vore hjem, for det land vi elskede så højt. Så sagde en eller anden i vor vogn, at vi netop havde passeret grænsen. Med en dyb følelsesfuld stemme begyndte han at synge den polske nationalhymne: ”Endnu er Polen ikke tabt / Så længe vi lever ...” I løbet af sekunder stemte andre i, indtil alle i vognen sang med. Vi kunne også høre sang fra vognene foran og bag os. Vor nations hymne klingede ud over sovjetisk jord. En kort fornemmelse af håb, lige meget hvor nyttesløs, hang i luften.

Toget bremsede og standsede brat. Vi hørte geværskud, dundren på dørene og råb fra soldaterne om at holde op med at synge,

Der blev tavshed.

Der lød flere skud. Mere dundren og råb fulgte. ”De, som ikke adlyder, vil blive skudt som hunde!”

Kreaturtoget stod stille. Tavsheden blev kun brudt af soldater, som løb frem og tilbage og råbte kommandoer på russisk. Efter et stykke tid døde også dette hen, og toget satte sig atter i bevægelse. Nogle minutter senere, fra vogne stopfyldt med mennesker – nu uden land, hjemløse og bange – begyndte stemmer igen i fællesskab at synge polske nationalsange. Denne gang fortsatte hjulene med at rulle.

Efter at vi var kommet ind på sovjetisk territorium, men stadig var tæt ved den polske grænse, prøvede nogle at flygte. Sådanne forsøg var kun mulige, når vi, under tæt bevogtning, af en eller anden grund blev lukket ud af toget. De fleste, som prøvede at flygte, blev øjeblikkeligt skudt af vagterne eller af NKVD. Jo længere vi kom væk fra Polen, desto færre blev sådanne forsøg. Vi havde sagt farvel til vort land. For hver eng og hvert enligt træ, som gled forbi, fortog det sig i det fjerne. Fuglene, som fløj over os, kunne krydse grænsen, når de ønskede det, mens vi var spærret inde i et kreaturtoget. Vi forbandede sovjetrusserne for det, de gjorde mod os. Vi bad til Gud om ikke at glemme os i vor ulykke.

Endnu den dag i dag husker jeg, hvordan det var at være på det tog til Intetsteds, selvom jeg utallige gange har ønsket, at jeg kunne glemme det. Da vognens døre blev smækket i og låst første gang, var det, som fik jeg en kniv stukket i hjertet. Jeg kan stadig høre de tunge døre blive lukket og låst og hjulene dreje og rasle, medens toget fortsatte videre og videre.

Jeg husker, hvordan toget var pakket med sultne og tørstige mennesker. Jeg husker små børn græde og mennesker, som prøvede at flygte og blev skudt. Jeg husker ligene af mennesker, som var omkommet af sygdom, strabadser eller sult, blive smidt ud af vognene om natten som affald. Jeg forestiller mig, hvad min mor og de øvrige må have følt ved at være

fanget i denne rejse af ydmygelse og afsavn. Imens fortsatte toget med at køre og køre. Til et eller andet sted. Til intet sted.

Toget trængte dybere og dybere ind i Sovjetunionen. Forsøg på at få vort bestemmelsessted ud af vore tilfangetagere slog hver eneste gang fejl. Det var vanskeligt at forstå, hvorfor de var så tilbageholdende med at fortælle os det, for de fleste af passagererne var enten gamle mænd eller kvinder med børn og ville næppe flygte. Deres plan var, viste det sig, at desorientere os. De første to dage standsede toget sædvanligvis i lang afstand af jernbanestationer. Selv når det standsede ved en station, bemærkede vi, at alle skilte enten var til-dækket eller fjernet, så vi havde ingen idé om, hvor vi var. Men der var spor, som nogen i vognen var i stand til at tyde. På et tidspunkt så vi en stor by i det fjerne, som de voksne enedes om måtte være Moskva. Vi opdagede, at tog i Sovjetunionen, især de, som medførte deporterede, fængselsfanger eller forviste, normalt kørte uden om de store byer. På et tidspunkt krydsede vi Volga-floden, Ruslands stolthed. Senere, da vi var kommet dybere ind i Sovjetunionen, standsede vi nu og da ved stationer, og vore tilfangetagere åbnede dørene, som kunne have været låst gennem to eller tre dage. Men vagterne ville kun tillade nogle få mennesker at komme ud. Ved disse lejligheder kunne folk fra de forskellige vogne bytte ejendele for mad eller slet og ret tiggende mad af de lokale på stationerne.

Under lange standsninger løb mor og jeg, hvis det blev tilladt os at gå ud, efter kogt vand, som russerne kaldte kipyatok. I Sovjetunionen var kogt vand gratis til rådighed for alle rejsende og blev primært brugt til at drikke. Men ofte kunne der ikke fås kogt vand, fordi ovnene på stationerne var i stykker, eller fordi der ikke var noget brændsel; i de tilfælde fik mor og jeg kogende vand fra lokomotivets kedel. selvom det havde en dårlig lugt og smag, var det i det mindste varmt og sterilt.

Nogle dage gav vore tilfangetagere os en tynd kål- eller fiskesuppe, der i realiteten ikke var meget andet end varmt vand, og et stykke muggent brød. Mange dage fik vi intet. Folk spiste, hvad de havde været heldige eller kløgtige nok til at tage med sig. De, som ikke havde forsyninger, var afhæn-

gige af velvilje fra de øvrige i vognen. Deres sidste udvej var at forsøge at tigge på stationerne; til deres overraskelse hændte det, at lokale folk prøvede at tigge mad og tøj af dem.

Jeg blev hurtigt klar over, at i den kommunistiske verden blev fungerende toiletter betragtet som borgerlig luksus. Vi forventedes at bruge det lille hul i vognens gulv. Man var nødt til at trække bukserne ned og lette sig selv foran alle, hvilket var en stor ydmygelse for de deporterede, som havde levet hele deres liv med egne toiletter med træk og slip. Værre endnu, man var nødt til at sætte sig på hug i et kørende tog og bevare balancen uden noget at støtte sig til og samtidig at være omhyggelig, således at man ikke ramte ved siden af den snævre åbning.

Første gang jeg prøvede at efterkomme et naturligt behov, måtte mor have fat i min hånd, fordi jeg ikke kunne holde balancen. Forlegen, som jeg var, kunne jeg ikke lette mig selv foran alle de mennesker, især ikke foran de unge piger og kvinderne. Jeg væmmedes. Hjemme havde mor undertiden irettesat mig, fordi jeg ikke havde lukket badeværelsesdøren helt i. Her var der overhovedet ikke nogen dør. Her måtte enhver foregivelse af manerer opgives for nødvendighedens skyld. Mange forbandede sovjetruerne for at sætte os i denne ubehagelige situation. Jeg havde slet ikke lov til at forbande og vidste ikke, hvordan jeg skulle gøre det, men jeg ønskede, at jeg havde kunnet. Det umulige i situationen gjorde mig kun endnu mere anspændt og frustreret. Jo mere jeg tænkte over det, desto værre blev det. Min mave blev spændt ud som en tromme, og mor måtte gennem tre dage massere den, før det var mig muligt at efterkomme naturens behov. Således fortsatte det på resten af rejsen, for jeg kunne ikke vænne mig til at bruge hullet i gulvet.

Jeg husker, at jeg hørte en mand, som sad ved siden af os, sarkastisk kommentere denne sovjetiske nyskabelse. I modsætning til de fleste kopierede opfindelser og patenter, som var stjålet fra vesten, sagde han, var dette design ”ægte sovjetisk”, og skaberne burde have æren for deres opfindsomhed. En eller anden, som tog ham alvorligt, afbrød, fordi han undrede sig over, at hullet i gulvet skulle anses for at være op-

findsomt. Den første mand svarede, at man skulle være meget smart for at designe et hul ”som er lille nok til at forhindre et barn i at undslippe og samtidig stort nok til, at nogen kan pisse igennem det i hugsiddende stilling i et kørende tog og ramme plet i i hvert fald noget af tiden.”

Den latter, der fulgte hans kommentar, var den første, jeg havde hørt, siden vi var blevet læsset op i vognen. Manden spurgte så. ”Kan nogen her fortælle mig, hvorfor de sovjetiske ingeniører har placeret hullet uden for centrum, nær ved den ene væg, i stedet for lige i centrum?” Ingen meldte sig med et svar, så manden fortsatte. ”De fandt helt på egen hånd ud af, at hvis de placerede hullet i centrum, ville der være større risiko for, at bunden i vognen ville bryde sammen, og dermed større risiko for, at fanger kunne flygte. Denne ingeniørmæssige præstation var motiveret af intet andet end deres egen frygt for at blive sendt til Sibirien eller endog at blive skudt for sabotage mod det kommunistiske system.”

Jeg spekulerede på, om manden var alvorlig eller spøjte, og en anden person spurgte, om det var sandt. ”Sørgeligt, men sandt. Sovjetrusserne sender folk til Sibirien eller dræber dem for meget mindre end det.”

selvom standsninger og ophold blev stadig hyppigere, efterhånden som vort tog slæbende langsomt nærmede sig sin ukendte destination, fik vi normalt ikke lov til at forlade toget. Når vi fik tilladelse til at strække os og gå langs med sporene, kunne vi se en tilsyneladende kontinuerlig bunke af fækalier mellem sporene, et tegn på at tusinder af polakker var kommet før os ad samme rute. Berøvelsen af personlig hygiejne og privatliv var et stærkt våben beregnet på at demoralisere os. Det var undervisning i menneskelige relationer og politik, der var hurtigere, end en ung drengs sind kunne kapere, men som lærte mig, at der var ting, som jeg ikke behøvede at forstå for at vide, at de eksisterede. Tyskerne, de moderne teutonske riddere, begyndte krigen. Sovjetrusserne, de moderne horder fra østen, berøvede os vor frihed, vort hjem og vort land. Jeg kendte til disse ting, men jeg kunne ikke forstå, hvorfor de skete.

Under al dette blev mor ved med at bede, og hun ansporede os til at gøre det samme. Men jeg ønskede ikke at bede. Det eneste, jeg ønskede, var at være tilbage hjemme i Sarny. Jeg savnede min far, min barnepige, mit legetøj, mine bøger og at lytte til eventyr. Jeg savnede at fodre mine hjorte, at gå i skoven for at samle svampe og at se efter de små lilliputanere. Jeg ville være parat til at gøre hvad som helst for at være tilbage i mit hjem. Men kreaturtoget vedblev at rulle af sted.